

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อให้ทราบถึงภูมิหลังและแนวทางในการวิจัย ในบทนี้จึงจะกล่าวถึงทัศนะเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษา และแบบเรียน งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองดีตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ทัศนะเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้แสดงทัศนะไว้มาก ส่วนใหญ่นำค่านิยมและจิตใจที่ลึกซึ้ง แต่ก็มีบางที่แสดงทัศนะที่คนโดยทั่วไปพอจะรับรู้ได้ เช่น ในหนังสือวิธีแก้ปัญหาคอรอบครัว สรุปลักษณะความเป็นพลเมืองดีได้ว่า จะต้องไม่เป็นคนที่เห็นแก่ตัว เชื่อฟังพระธรรม รู้จักการกินอยู่ดีพอควร รู้จักเก็บหอมรอมริบ ไม่เกียจคร้านทำงาน เชื่อในเหตุผลที่เป็นวิทยาศาสตร์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน (2523:102) ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่พลนิกรชาวไทย นักศึกษา ครูอาจารย์และนักเรียนในโอกาสต่างๆ มากมาย ซึ่งล้วนแต่อนุโลมเข้าเป็นลักษณะความเป็นพลเมืองดีได้ทั้งสิ้น เช่นพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ครูอาจารย์และนักเรียน โรงเรียนไกลกังวลหัวหิน เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2522 ว่า

. . . ผู้มีวิชาการแล้ว จำเป็นต้องมีคุณสมบัติในตัวเองนอกจากวิชาความรู้ด้วย จึงจะนำคน นำชาติให้รอดและเจริญได้ คุณสมบัตินี้สำหรับทุกคนนั้นได้แก่ ความละเอียดถี่ถ้วน กล้าหาญ ความซื่อสัตย์สุจริตทั้งในความคิดและการกระทำ ความกตัญญูรู้คุณชาติบ้านเมือง และรู้คุณผู้ที่อุปการะตัวมา ความไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาตัวเขาเปรียบผู้อื่นหากมีแต่ความจริงใจและความปรารถนาดีต่อกัน เชื่อเพื่อกันตามฐานะหน้าที่ และที่สำคัญที่สุดก็คือความซื่อสัตย์ซื่อสัตย์ ประคบปรักปรำทั้งเล็ก ใหญ่ ง่าย ยากช่วยตนเอง คว้าความตั้งใจไม่ทอดธุระเพื่อหาความสะดวกสบายจากการเกียจคร้าน ไม่มีกง่าย หยาบ สะเพร่า . . .

. . . คนคด คนคร้าน คนหยาบ คนไม่มีอายถึงจะมีความรู้ท่วมหัวแต่ใจก็ไม่มี

ประโยชน์เพราะสร้างสรรคอะไรไม่ได้ ใต้เท้าล่ายถ้ายเถียว . . .

สำนักนายกรัฐมนตรี (2522:2158). ได้ประกาศนโยบายเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีให้เกิดแก่เยาวชนว่า เยาวชนควรเป็นผู้มีบุคลิกภาพดี มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีความอดทน เสียสละ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน รู้จักทำงานร่วมกัน ชยันหมั่นเพียร ประหยัด สำนึกในสิทธิและความรับผิดชอบต่อสังคม เคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ส่วนสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2523:10-11) ได้สรุปผลการวิจัย เพื่อหาค่านิยมที่เหมาะสมกับชีวิตและสังคมไทยได้ดังนี้คือ จะต้องไม่หาความรู้อยู่เสมอ รักความยุติธรรม จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ เคารพตนเอง มุ่งทำงานอย่างจริงจัง สุภาพอ่อนโยน ปฏิบัติตามหลักประชาธิปไตย รับผิดชอบต่อสังคม มีความรับผิดชอบสูง มีความซื่อสัตย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รักธรรมชาติ ชอบทำงานเป็นกลุ่ม มีความประหยัด ปฏิบัติงานโดยยึดความสงบสุขสร้างความสำเร็จให้แก่ครอบครัว ปฏิบัติตามกฎหมายข้อบังคับของสังคม รักชาติวัฒนธรรม รักในการทำความดี รักษาสุขภาพของตน รักษาหลักธรรมอย่างเคร่งครัด

คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา (2518:15-16) ได้กำหนดลักษณะการศึกษาที่พึงประสงค์ เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของคนไทยไว้ 7 ประการคือ

1. สำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน และการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ
2. ปลุกฝังให้คนยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม รักอิสระภาพ รักการแสวงหาความจริง เคารพกฎหมายและเคารพความเสมอภาคในสังคม
3. สร้างบุคคลให้มีความเข้าใจและกระตือรือร้นที่จะให้บุคคลได้มีส่วนร่วมในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง มีความรับผิดชอบต่อสังคม ต่อครอบครัวและต่อตนเอง
4. มีความรู้ความสามารถในการสื่อสารแก่บุคคลในสังคมด้วยการพูด การเขียน รวมทั้งการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งด้วยวิธีการสันติ
5. เสริมสร้างให้บุคคลมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีศีลธรรม มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดริเริ่ม รู้จักใช้ความสามารถของตนเองให้บังเกิดผลดีแก่สังคมส่วนรวม
6. การศึกษาจะต้องเสริมสร้างความรู้ ความชำนาญงานและความนิยมนับถือ

ในอาชีพต่างๆอย่างเท่าเทียมกันในทุกสาขาอาชีพ ให้บุคคลได้รอบรู้เท่าทันและแก้ปัญหาได้

7. มีความรู้และซาบซึ้งในคุณค่าของธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรมและวิทยาการต่างๆ สามารถนำความรู้และความเข้าใจมาใช้ประโยชน์ในทางสร้างสรรค์

โกวิท ประวาทพฤษ และคณะ (2523:85-86) ในนามของคณะกรรมการกำหนดวิธีสอนจริยศึกษาของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดลักษณะความเป็นพลเมืองที่ไว้ 10 ประการดังต่อไปนี้คือ

1. มีระเบียบวินัย
2. มีความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม
3. ชยัน ประหยัดและยึดมั่นในสัมมาชีพ
4. สำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ
5. รู้จักคิดริเริ่ม วิจารณ์และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
6. กระตือรือร้นในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย รักและเทิดทูน

ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

7. มีพละนาภัยสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ
8. รู้จักพึ่งตนเองและมีอุดมคติ
9. มีความภาคภูมิใจและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ
10. มีความเสียสละ เมตตาอาวี กตัญญู กตเวที กล้าหาญและสามัคคีกัน

หน่วยศึกษานิเทศกรรมสามัญศึกษา (2511:4, 80-124) ได้ให้นิยามความหมายของพลเมืองที่ไว้ว่า

พลเมืองก็หมายถึง ผู้ที่สามารถนำตนเองได้ มีเหตุผลและวิจารณ์อย่างรู้จักเลือกเห็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อบ้านเมือง ทนท้าวทอปัญหาสังคมและร่วมมือกันแก้ปัญหา นั้นๆให้ลุล่วงไป พลเมืองในสังคมประชาธิปไตยไม่พึงวางเฉยต่อเหตุการณ์ต่างๆที่จะมีผล ต่อส่วนรวม . . .

นอกจากนั้นได้กำหนดหน้าที่พลเมืองที่พึงมีต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อประเทศชาติ ต่อสถาบันศาสนาและต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ สรุปได้ดังนี้

หน้าที่พลเมืองที่พึงมีต่อตนเองมี 4 ประการคือ

1. ศึกษาเล่าเรียนเพื่อหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

2. ประกอบอาชีพโดยสุจริต
3. รู้จักรับผิดชอบ รู้จักหน้าที่และรู้จักขอบเขตของหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

ว่ามีแค่ไหน

4. ทำความดี เพื่อตนเองจะได้ชื่อว่าเป็นคนดี

หน้าที่ที่พลเมืองดีพึงปฏิบัติต่อเพื่อนบ้าน 9 ประการคือ

1. เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ให้ปันในสิ่งที่ควรให้ปัน
2. พுகช่วยวาระสุขภาพ โภชาระ อ่อนหวาน
3. ทำควาให้เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น
4. วางตนให้เสมอต้นเสมอปลาย
5. รักษาเพื่อนผู้ประมาทแล้ว (ช่วยป้องกันภัย)
6. รักษาทรัพย์สินสมบัติของเพื่อน
7. เมื่อมีภัยเกิดขึ้นให้เพื่อนพึ่งพาได้
8. ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ
9. นับถือตลอดพ่อแม่พี่น้องของเพื่อน

หน้าที่ที่พลเมืองดีที่พึงปฏิบัติต่อประเทศชาติ 5 ประการ คือ

1. เคารพธงชาติ ซึ่งเป็นเครื่องหมายแทนชาติ
2. ช่วยป้องกันประเทศชาติด้วยการเป็นทหาร
3. เสียภาษีอากร เพื่อรัฐจะได้มีเงินใช้จ่ายเพื่อการพัฒนาประเทศ
4. ปฏิบัติตนตามกฎหมาย เพื่อให้บ้านเมืองมีความสงบสุข
5. ช่วยรักษาสาธารณสมบัติ

หน้าที่ที่พลเมืองดีที่พึงมีต่อศาสนา มี 5 ประการคือ

1. เคารพสักการะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตลอดจนปูชนียวัตถุ

และปูชนียสถาน

2. ทำตนเป็นพุทธมามกะที่ดี บำรุงศาสนา เช่น ตักบาตร ทำบุญ

ประกอบพิธีทางศาสนาตามโอกาสอันควร

3. ศึกษาเล่าเรียนคำสอนทางศาสนา เพื่อรักษาธรรมมิให้เสื่อม
4. ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เคยได้เรียนมา

5. เผยแพร่กิจกรรมแก่คนอื่นเมื่อมีโอกาส

หน้าที่ที่พลเมืองดีพึงมีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ มี 5 ประการคือ

1. ถวายความจงรักภักดีแก่พระองค์
2. ถวายความเคารพต่อสิ่งแทนพระองค์ เช่น พระบรมรูป เพลงสรรเสริญพระบารมี ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ชงมหาราช เป็นต้น
3. จงรักภักดีแก่พระองค์และรัชทายาท
4. หากพบเห็นบุคคลใดทำการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ หรือคิดร้ายต่อพระองค์ ต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองให้ทราบโดยเร็ว

ผลการสัมมนาเรื่อง การสร้างลักษณะนิสัยของเยาวชนไทย ของนักศึกษาปริญญาโทภาควิชามัธยมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้สรุปลักษณะของเยาวชนที่ควรส่งเสริม ดังนี้คือ รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ความศรัทธาเริ่มสร้างสรรค์ กตัญญู กตเวทী การเคารพต่อผู้ใหญ่ รับผิดชอบต่อการทำงาน รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รู้จักหาเหตุผล รู้จักรักษาสุขภาพ รู้จักแก้ปัญหาต่างๆ เอาใจใส่ในการศึกษาหาความรู้ รู้จักช่วยตนเอง ความช่วยเหลือร่วมมือในเรื่องต่างๆ ไป การติดต่อกับบุคคลอื่นในด้านการพูดจาและกิริยาท่าทาง การวางตนให้สมกับวัย และการรู้จักยับยั้งชั่งใจในกามารมณ์

โอกาส สะอาค (2518:76-77) ได้ทำการวิจัยเรื่อง มโนทัศน์เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของนักศึกษาผู้ใหญ่ในกรุงเทพมหานคร โดยได้สร้างเกณฑ์ความเป็นพลเมืองดีในเรื่องต่อไปนี้ คือ การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมประชาธิปไตย ความเข้าใจในเรื่องกฎหมายและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ขนบธรรมเนียมประเพณี และการรักษาสุขภาพอนามัยที่ดี การศึกษา การประกอบอาชีพ การควบคุมตัวเอง การมีวินัย การแสดงออกอย่างมีเหตุผล ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น สนใจสื่อมวลชน ความซื่อสัตย์สุจริตและเกื้อยักขังการฉ้อราษฎร์บังหลวง

ควงเคื่อน พันธุนาวิน (2522:2) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีว่า จะต้องเป็นผู้ที่มีจริยธรรมสูง มีความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีระเบียบวินัย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

ชลอ วณฺฐิ (2507:3-8) ไก่กล่าวว่พลเมืองก็จะต้องมีความจงรักภักดี
ต่อชาติ ศึกษาและเข้าใจกลไกของรัฐ เคารพกฎหมาย ไม่เห็นแก่ตัว มีน้ำใจไมตรี
ต่อทุกคน จะต้องยอมเสียสละในส่วนตัวเพื่อส่วนรวม ให้ความร่วมมือกับทางราชการ
สู่เพื่อสิ่งที่ถูกต้องทุกวิถีทาง รู้และปฏิบัติหน้าที่ของตนให้เต็มความสามารถ และมีสามัคคี
ธรรม

สนิท เกษะศิริ (2507:68-90) ไก่กล่าวถึงหน้าที่ที่พลเมืองพึงปฏิบัติ
ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อหมู่คณะและต่อสถาบันต่างๆรวม 6 ลักษณะ สรุปได้ดังนี้

1. หน้าที่ต่อตนเองและหมู่คณะ จะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้เต็มความ
สามารถ มีความซื่อสัตย์สุจริต ชยัน อคทน รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อ
ประโยชน์ส่วนรวม รักษาความสามัคคีของหมู่คณะ เคารพกฎหมายและคำสั่งของรัฐ
นับถือศาสนาและไม่นอกวิธ
2. หน้าที่ต่อครอบครัว ต้องเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสตามลำดับ รักษาทรัพย์สิน
สมบัติ ชื่อเสียง เกียรติยศของวงศ์ตระกูล และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว
3. หน้าที่ต่อชาติ จะต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายและคำสั่งของบ้านเมือง
เมื่อถึงคราวจำเป็น จะต้องสละชีพเพื่อชาติ
4. หน้าที่ต่อศาสนา จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งสอนของศาสนา บำรุงรักษา
ปูชนียวัตถุ ปูชนียสถานตลอดจนบริวารทรัพย์และกำลังกายเพื่อบำรุงสถาบันศาสนาตามวาระ
และโอกาสอันควร เพื่อให้ศาสนาคงอยู่สืบไป
5. หน้าที่ต่อพระมหากษัตริย์ ต้องเคารพเชิดชูพระเกียรติยศและพระเกียรติ
คุณของพระองค์อย่างเต็มกำลัง มียอมให้ใครลบหลู่ดูหมิ่นพระบรมเชษฐาภคินีของพระองค์
ได้
6. หน้าที่ต่อรัฐธรรมนูญ ต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้อยู่ในขอบเขตที่รัฐธรรมนูญ
กำหนดไว้ ตลอดจนช่วยกันรักษารัฐธรรมนูญให้คงอยู่ไม่ยอมให้ใครมาทำลายหรือเปลี่ยน
การปกครองไปจากระบอบตามรัฐธรรมนูญไปสู่ระบอบอื่น

ชัยอนันต์ สมุทวนิช (2520:23) มีทัศนะความเป็นพลเมืองดีภายใต้การ
ปกครองตามระบอบประชาธิปไตยว่ามีความจำเป็นจะต้องมีวิถีชีวิตเป็นประชาธิปไตย
กล่าวคือ จะต้องมีความกว้างพิจารณาปัญหาต่างๆด้วยวิจรรณญาณ โดยอาศัยการชุกชุก

แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ศึกษาแนวความคิดที่เกี่ยวข้องอย่างรอบค่านก่อนที่จะมีการตัดสินใจ รู้จักประเมินประนอมไม่ตัดสินใจหาหรือข้อโต้แย้งด้วยกำลัง มีขั้นตอนคือออกหนังสือพิมพ์ความคิดเห็นของคนอื่นที่แตกต่างไปจากของตัวเองได้ เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ตลอดจนยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล

ทินพันธ์ นาคะตะ (2517: 21) มีทัศนะเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองที่ดีที่เน้นการเป็นพลเมืองที่ภายใต้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย คล้ายกับทัศนะของชัชอนันต์ ดังกล่าวรวม 8 ประการ คือ

1. ต้องมีจิตใจสนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตย
2. ต้องมีความเชื่อมั่นในความสำเร็จและศักดิ์ศรีของบุคคล เชื่อมั่นในความเสมอภาคของบุคคล เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
3. ตัดสินปัญหาด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามจากทุกฝ่าย ขณะเดียวกันก็ให้ความคุ้มครองสิทธิของฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อย
4. ต้องสนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง
5. ต้องสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง
6. ต้องมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจผู้อื่นและมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่หรือสถาบันของทางราชการ
7. ต้องรู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและในทางสร้างสรรค์
8. ต้องไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ

วีระยุทธ วิเชียรโชติ (2525: 234-277) เน้นลักษณะความเป็นพลเมืองดีเพื่อการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในส่วนเอกชนและส่วนรวมระดับชาติซึ่งได้แก่ ความเป็นคนมีประสิทธิภาพ ขยันขันแข็ง ความเป็นระเบียบ การตรงต่อเวลา มีซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์สุจริต การใช้เหตุผลในการตัดสินใจเพื่อกระทำสิ่งต่างๆ ความพร้อมที่จะมีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเสมอ ความตื่นตัวต่อการแสวงหาโอกาสที่พึงได้จากการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ ความกระตือรือร้นและสร้างสรรค์ ความมีเอกศักดิ์และมั่นใจในตนเอง ความรับผิดชอบและร่วมมือกับทางสังคม และสามารถอดเปรี้ยวไว้กินหวานได้

ยังมีผู้ทรงคุณวุฒิในสังคมไทยอีกหลายท่าน ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่คนไทยพึงมี ในลักษณะและรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยส่วนรวม แล้วจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับที่กล่าวมาในตอนต้น จะแตกต่างกันบ้างก็แต่ส่วนปลีกย่อย เท่านั้น

ส่วนในด้านต่างประเทศ ก็มีผู้ให้ความสนใจศึกษามาเป็นอันมากโดยจะขอยกทัศนะที่เด่นๆและครอบคลุมมากแล้ว ดังต่อไปนี้

เชอร์วูด (Sherwood 1847:24-28) กล่าวไว้ในหนังสือ Citizenship ว่า การเป็นพลเมืองดีนั้นจะต้องเริ่มด้วยการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว เป็นประการแรก กล่าวคือ จะต้องมีความเคารพนับถือเชื่อฟังซึ่งกันและกัน มีความเมตตากรุณา ทำงานในส่วนที่เป็นหน้าที่ของคนไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง ต้องเป็นที่พึ่งพาอาศัยแก่ผู้อื่นได้ ประการที่ 2 จะต้องเป็นสมาชิกที่ดีของโรงเรียน มีความตั้งใจเรียนสม่ำเสมอ มีความซื่อสัตย์ ยอมรับนับถือในสิทธิของผู้อื่น เชื่อฟังผู้ใหญ่ มีความรับผิดชอบในทรัพย์สินและชื่อเสียงของทางโรงเรียน มีความร่วมมือในกิจกรรมของโรงเรียน นอกจากนั้นจะต้องเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมด้วย คือการรู้จักใช้สิทธิออกเสียงอย่างระมัดระวัง เชื่อฟังกฎหมาย คำนึงถึงชุมชนมากกว่าตนเอง ยอมรับนับถือความคิดเห็นของคนส่วนมากและทำหน้าที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนด้วย

บลาว และ แมคเคลัวร์ (Blough & McClure 1948:13-65) ได้กล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดีว่า พลเมืองดีจะต้องมีสุขภาพสมบูรณ์ มีสุขลักษณะที่ดีในการรับประทานอาหาร การดื่ม การพักผ่อนนอนหลับ การออกกำลังกาย เรื่องความสะอาดและการสันถนาการ มีสติปัญญาที่ได้รับการศึกษาอบรม มีสุขภาพจิตดี มีความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพ ใช้จ่ายอย่างระมัดระวัง ประหยัด รู้จักสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ การออมทรัพย์ รู้จักใช้ความสามารถพิเศษของตน เชื่อฟังกฎหมาย ช่วยเหลือรัฐบาล ใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง เสียภาษีด้วยความเต็มใจ ทำงานยากๆได้ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ควบคุมตัวเองได้ ยอมรับในความสามารถของผู้อื่น

เฟิช และ บราวน์ (Faith & Brown 1951:474-484) ได้กล่าวว่า ผู้ที่ได้อธิบายว่าเป็นพลเมืองดีนั้นจะต้องมีสุขภาพที่แข็งแรงและจิตใจ มีความรู้ดี มีความ

ประพฤติกี่ กล่าวคือ ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเมตตากรุณา เชื่อถือและไว้วางใจได้ มีความเสียสละและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ควบคุมตัวเองได้ มีความจงรักภักดีต่อชาติ รักความสะอาด ต้องใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งหรือออกเสียงประชามติอย่างฉลาด ใช้ความคิด ต้องรับผิดชอบต่อสาธารณะ

เฟนตัน (Fenton 1967:25) กล่าวว่าพลเมืองที่จะต้องมีทัศนคติและค่านิยมที่เหมาะสม ต้องการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น มีความรับผิดชอบต่อกระบวนการทางการเมือง มีความเชื่อมั่นในเกียรติภูมิของคนอื่น ยอมรับฟังความคิดเห็นและข้อโต้แย้งจากทุกด้าน มีทักษะและความสามารถในการหาความรู้ สามารถวิเคราะห์เรื่องต่างๆ เช่นสุนทรพจน์ การหาเสียง เป็นต้น เพื่อที่จะแยกสาระที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงออกได้

ฮิวส์ (Hughes 1959:21) ได้กล่าวถึงหน้าที่ที่ชาวอเมริกันพึงปฏิบัติว่า จำเป็นจะต้องรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของประเทศ ใช้สิทธิของตนโดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น มีสัญชาติอเมริกันโดยกำเนิดหรือสัญชาติโดยเสรี มีความซื่อสัตย์ กล่าวหาญสุภาพเรียบร้อย และมีปัญญาที่ รู้จักสิทธิของตนตามกฎหมายแห่งสิทธิตามรัฐธรรมนูญแห่งชาติและแห่งรัฐ รู้กฎหมาย มีส่วนร่วมในการประกันเสรีภาพและประกันความปลอดภัยทั้งทรัพย์สินส่วนตัวและส่วนรวม มีความรู้สิทธิรับผิดชอบชาติ มีหน้าที่ที่จะต้องจงรักภักดีต่อประเทศชาติของคนทั้งในยามสงครามและความสงบ ร่วมมือกับพลเมืองอื่น ๆ ในการทำงานในสิ่งที่ที่ขอให้อำนาจสำเร็จ

แฮเวนส์ (Havens 1968:2742-2743) ได้ให้ลักษณะความเป็นพลเมืองไว้ในหนังสือ Encyclopedia Americana ว่า พลเมืองที่จะต้องเคารพกฎหมาย ต้องเสียภาษีอากร ต้องมีส่วนร่วมในทางการเมือง มีความรับผิดชอบต่อผลหรือการกระทำของรัฐบาล มีความกระตือรือร้น จะต้องเป็นทหาร และประการสุดท้ายจะต้องคิดถึงการปกครองในรูปแบบ "เรา" ถูกปกครองและ "คณะเขา" เป็นผู้ปกครอง

ลักษณะความเป็นพลเมืองดีในประเทศอังกฤษ อัลเลน และ ฮักสัน (Allen & Hudson 1948:79-82) สรุปว่า ลักษณะความเป็นพลเมืองดีของประเทศอังกฤษโดยสรุปมี 4 ประการคือ

1. ต้องสั่งเกตและเรียนรู้กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของคน

2. ต้องช่วยกันป้องกันประเทศ
3. ต้องสนใจเกี่ยวกับการใช้จ่ายงบประมาณของรัฐ กิจกรรมในประเทศต่างประเทศ ตลอดจนการใช้จ่ายในครอบครัวของตนเอง
4. ต้องใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง

จะเห็นได้ว่า ทัศนะเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีในประเทศตะวันตก มักกล่าวไว้อย่างกว้างๆ เพื่อผลที่จะมีต่อสังคมวงกว้าง ประเทศหรือรัฐโดยรวม ในลักษณะความเป็นพลเมืองดีในวงแคบๆ โกลด์ว โพสตัน (Poston 1953:16-17) ได้กล่าวไว้ในลักษณะเฉพาะเจาะจงในเรื่องการเป็นพลเมืองดีของชุมชน 5 ประการดังนี้

1. ต้องวิเคราะห์การดำเนินชีวิตของตนเองในท้องถิ่น และทำความเข้าใจชุมชนที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่
2. ต้องเข้าใจเพื่อนมนุษย์อื่นๆ และพยายามพัฒนาจิตใจให้มีความรู้สึกเป็นพี่น้องกัน มีความอกทนในการดำเนินชีวิตในชุมชน
3. พยายามศึกษาปัญหาของท้องถิ่นว่ามีอะไรบ้าง เหตุใดจึงเกิดปัญหานั้นๆ
4. รวบรวมข้อเท็จจริงเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านั้น
5. ลงมือปฏิบัติในการร่วมพัฒนาชุมชน สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พยายามใช้ความฉลาดของทุกคนให้เป็นประโยชน์

จากทัศนะที่เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีที่กล่าวมาแล้ว จะพบว่า ทัศนะของบุคคลในกลุ่มบุคคลและสถาบันต่างๆ มีความสอดคล้องและคล้ายคลึงกันในประเด็นหลักๆ เป็นอย่างมาก จะแตกต่างกันบ้างก็ประเด็นย่อยเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพื่อความเหมาะสมกับสภาพของสังคมที่แตกต่างกันไป

การวิเคราะห์เนื้อหา

โกชย์ สาริกบุตร และ สมพร สาริกบุตร (2521:13-14) ได้กล่าวถึงวิธีวิเคราะห์แบบเรียนไว้ว่า การวิเคราะห์แบบเรียนเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะมียุคมุ่งหมายเพื่ออะไรก็ตาม การวิเคราะห์ก็จะจัดทำอย่างการวิจัยทุกๆ ไปนั่นเอง และได้ทำการรวบรวมวิธีวิเคราะห์ซึ่งมีผู้ทำไว้ดังนี้

1. วิเคราะห์โดยการนำแบบเรียนหลายๆ เล่ม นับตั้งแต่เริ่มมีแบบเรียนวิชานั้น จนถึงที่มีอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อรู้ว่าแต่เดิมสอนอะไรและสิ่งที้นำมาสอนนั้นได้ประโยชน์ มากน้อยเพียงใด

2. วิเคราะห์โดยนำแบบเรียนในระดับเดียวกัน ในชั้นเดียวกันทุกเล่ม มาเปรียบเทียบกัน เพราะมีผู้แต่งหลายคนและแนวการแต่งก็แตกต่างกันไป ควรพิจารณา เฉพาะที่มีอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อจุดที่คล้ายคลึง จุดที่แตกต่างกัน จุดที่เหมือนกัน และจุดเน้นของแบบเรียน

3. วิเคราะห์โดยสอบถามความคิดเห็นของผู้แต่งแบบเรียนเหล่านั้น โดย เปิดโอกาสให้ผู้เขียนตอบแบบสอบถาม หรือสัมภาษณ์ความต้องการของผู้เรียน ซึ่งจะวัด ความน่าอ่านของแบบเรียนได้ด้วย

4. วิเคราะห์จากการสอบถามความคิดเห็นของครูผู้สอนแบบเรียนเล่มนั้น ซึ่งจะวัดความนิยมและคุณค่าบางประการของแบบเรียนนั้นได้ด้วย

5. วิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้อย่างมีเหตุผล เช่นอาจ ตั้งไว้ว่า แบบเรียนที่ดีควรตั้งจุดมุ่งหมายและเสนอเนื้อหาตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร วิชาอื่นๆเป็นต้น วิธีนี้จะต้องศึกษาหลักสูตร ความมุ่งหมายทั่วไป ความมุ่งหมายเฉพาะ เรื่อง ของวิชาอื่นๆเพื่อให้การตั้งเกณฑ์เป็นไปอย่างรัดกุมเพียงพอ

โกวิท ประวาลพฤษษ์ (2523:55) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์หนังสือ เรียนไว้ดังนี้ การวิเคราะห์แบบเรียนจะต้องดำเนินการเป็น 7 ขั้นตอนตามลำดับคือ

1. กำหนดเอกสารที่จะทำการวิเคราะห์ ว่าเล่มใด เรื่องใด

2. กำหนดหัวข้อในการวิเคราะห์ เช่น

ก) ตรวจสอบดูว่าส่งเสริมจริยธรรมกันใดบ้าง

ข) ส่งเสริมกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพียงใด

ค) เนื้ออ่านช่วยต่อการนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้มากน้อยเพียงใด

ซึ่งในข้อนี้เป็นการตั้งจุดมุ่งหมายในการวิเคราะห์นั่นเอง

3. จัดสร้างใจความสำคัญเป็น วลี ประโยค คำ เป็นบรรทัดฐานในการ วิเคราะห์

4. ทดลองใช้เกณฑ์ คำและบรรทัดฐานอื่นๆที่สร้างขึ้นตามข้อ 3

อาจตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของการใช้ตารางมาตรฐานที่ทำขึ้น

5. เมื่อสร้างเครื่องมือข้อได้แก่แล้ว ก็ดำเนินการวิเคราะห์จริง นำเอาตารางบรรทัดฐานเหล่านี้ไปแจกนับ ค่า ประโยค วลี ตามที่กำหนดไว้ ทั้งนี้การแจกนับอาจทำทั้งเล่มหรืออาจสุ่มเอาบางส่วนก็ได้

6. เมื่อวิเคราะห์ได้แล้วก็ดำเนินการใช้สถิติในการวิเคราะห์ เพื่อเปรียบเทียบหรือคาบหมายค่าที่ต่างๆตามจุดมุ่งหมาย

7. หลังจากนั้นก็ดำเนินการเขียนรายงานต่อไป

เบอเรลสัน (Berelson 1971:18) กล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นวิธีการวิจัยที่จะบรรยายถึงจุดมุ่งหมายของระบบ และปริมาณของเนื้อหาที่ปรากฏในสื่อมวลชน การใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อวิเคราะห์บุคลิกและเนื้อหาของสื่อมวลชนในค่านสาเหตุที่มาและผลของเนื้อหาต่างๆ นอกจากนั้นยังใช้หาแนวโน้มของสื่อมวลชนในแต่ละยุค รวมทั้งแนวความคิดเห็นในยุคต่างๆว่าเป็นเรื่องใดและมีปริมาณมากน้อยเพียงใด

วิธีวิเคราะห์เนื้อหา จะต้องสร้างเกณฑ์ขึ้นมาซึ่งจะออกมาในรูปของการวิเคราะห์ ซึ่งประกอบด้วยถ้อยคำ ภาษา โดยหน่วยของถ้อยคำภาษานั้นจะมีตั้งแต่หน่วยที่ย่อยที่สุดซึ่งได้แก่ คำ และใหญ่ขึ้นเรื่อยๆจนเป็นข้อความ หัวข้อ หรือประโยคที่มีความหมายตรงกับเนื้อหาในการวิเคราะห์

ในการวิเคราะห์หาความมากน้อยของเนื้อหา นั้น อาจนับจำนวนครั้งที่เนื้อหาปรากฏอยู่ในสิ่งพิมพ์ที่ต้องการวิเคราะห์ แล้วสรุปออกมาในรูปของการบรรยายประกอบการเสนอเป็นตัวเลข เช่น ร้อยละ

การวิเคราะห์เนื้อหา นี้ ในปัจจุบันได้นำมาใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางมากขึ้นในวงการต่างๆ เช่น ด้านพฤติกรรมศาสตร์ ด้านการศึกษา สำหรับในด้านการศึกษานั้นได้มีผู้วิเคราะห์แบบเรียนหรือหลักสูตรเพื่อประเมินค่าและปรับปรุง นับได้ว่าการวิเคราะห์เนื้อหา นี้มีได้จกักอยู่เฉพาะการวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อมวลชนอีกต่อไป

เคอร์ลิงเจอร์ (Kerlinger 1973:528-529) ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์เนื้อหาว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นการวิจัยอย่างหนึ่งที่ให้ผลเช่นเดียวกับการสัมภาษณ์ การสังเกต การใช้มาตรากรรม (scale) ต่างๆ ในการดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหานั้นจะต้องเริ่มต้นด้วยการตั้งจุดประสงค์ที่ชัดเจน สํารวจประชากรหรือแบบเรียนที่จะใช้วิเคราะห์ ซึ่งอาจจะมีตั้งแต่การวิเคราะห์เพียงเล่มเดียว การวิเคราะห์นวนอน (การวิเคราะห์หนังสือในชั้นเดียวกัน วิชาเดียวกัน) การวิเคราะห์แนวตั้ง (การวิเคราะห์หนังสือที่มีผู้แต่งเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเดียวกัน แต่งหนังสือเป็นชุดสำหรับใช้ในหลายชั้นเรียน) หรืออาจวิเคราะห์หนังสือทั้งหมดในแนวตั้งหรือนวนอนพร้อมๆกัน ต่อมาจึงตั้งเกณฑ์ในการวิเคราะห์ ซึ่งในขั้นตอนนี้จะต้องระบุหน่วยในการวิเคราะห์ (unit of analysis) ซึ่งอาจกำหนดเป็นลักษณะต่างๆ เช่น

1. เป็นคำ (words) เป็นตัวอักษรหรือเป็นหน่วยเสียง (phonemes)
ซึ่งเล็กที่สุด
2. กำหนดเรื่อง (themes) หรือประโยค
3. กำหนดเป็นลักษณะเฉพาะ (characters) ที่ต้องศึกษา
4. กำหนดเป็นหัวข้อเรื่อง (items)
5. กำหนดเป็นจำนวนหน้า เป็นย่อหน้า (paragraph) หรือกำหนดโดยใช้
ปัจจัยด้านเวลาที่เกี่ยวข้องก็ได้

เมื่อได้หน่วยในการวิเคราะห์แล้ว ก็เลือกวิธีการที่จะทำการวิเคราะห์ ซึ่งอาจใช้วิธีการต่างๆ เช่น วิเคราะห์เอง วิเคราะห์โดยทั้งเป็นคณะกรรมการ วิเคราะห์โดยการส่งแบบสอบถามไปยังผู้ใช้แบบเรียนหรือผู้เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงสร้างเครื่องมือในการวิเคราะห์และทำการวิเคราะห์ต่อไป

เอ็งเกิลฮาร์ท (Englehart 1972:140-145) กล่าวไว้ในหนังสือ Method of Education Research ว่า ปัจจุบันการวิเคราะห์เนื้อหา นอกจากจะใช้ในการวิเคราะห์สื่อมวลชนแล้ว ยังสามารถนำมาใช้ในวงการศึกษาระดับมัธยมศึกษาชั้นต่างๆ เช่น การฟัง การพูด การอ่านและการเขียนของนักเรียน แบบเรียน วัสดุประกอบการสอนและเอกสารสิ่งพิมพ์อื่นๆได้ด้วย

โรเมย์ (Romey 1958:140-145) ได้กล่าวถึงวิธีวิเคราะห์ประเภทของ
เนื้อหาของแบบเรียน โดยได้จัดแบ่งเนื้อหาออกเป็น 9 ประเภทคือ

1. ข้อเท็จจริง (facts)
2. กฎเกณฑ์ทั่วไปเชิงสรุป (conclusion หรือ generalization)
3. คำจำกัดความ (definition)
4. คำถามที่สามารถตอบได้ทันที เพราะมีคำตอบให้ไว้แล้วในบทเรียน
5. คำถามที่ส่งเสริมให้นักเรียนวิเคราะห์ข้อมูล
6. ข้อความที่ส่งเสริมให้นักเรียนสรุปได้ด้วยตัวเอง
7. ข้อความที่เป็นแนวทางส่งเสริมให้นักเรียนทำการทดลอง และวิเคราะห์
ผลการทดลอง
8. คำถามประเภทเร้าใจให้ค้นหาความจริงต่อไป แต่ไม่สามารถตอบได้
ทันทีในแบบเรียน
9. คำถามที่กล่าวขึ้นโดยไม่มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ตอบ (rhetorical
question)

สังข์ อุทรานันท์ (2525:55-60) ได้เสนอแนวความคิดในการแบ่งประเภท
เนื้อหาแบบเรียนหรือหนังสือโดยทั่วไป โดยผสมผสานแนวคิดของนักการศึกษาหลายคน
ได้แก่ กาเย (Robert M. Gagne) บริกส์ (Leslie J. Briggs) เซกโก
(John P. De Cecco) และ บลูม (Benjamin H. Blooms) โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น
7 ประเภทดังต่อไปนี้

1. ข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา (factual information and
verbal knowledge)
2. ความคิดรวบยอด (concepts)
3. หลักการ (principles)
4. การแก้ปัญหา (problem solving)
5. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (creativity)
6. ความสามารถและทักษะทางกาย (skills)
7. เจตคติและค่านิยม (attitude and values)

ในการวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตรในครั้งนี้ ได้ยึดเกณฑ์การแบ่งเนื้อหาออกเป็น 7 ประเภทดังกล่าวข้างต้น

ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาและแบบเรียน

วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่ได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญอย่างสูง เป็นวิชาที่สร้างลักษณะความเป็นพลเมืองก็ให้เกิดแก่ประชากรของประเทศโดยตรง ประเทศที่พัฒนาแล้วทางตะวันตกได้ให้ความสำคัญต่อวิชาสังคมเป็นอย่างสูงยิ่ง โดยจะเห็นได้จากทัศนะของนักวิชาการ นักการศึกษาและมีการจัดตั้งสมาคมต่างๆขึ้นมาเพื่อสนับสนุนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนให้เป็นระบบและได้ผลจริงจังตามเป้าหมายที่สังคมและประเทศชาติปรารถนา เป็นที่น่าสังเกตว่าจากข้อเท็จจริงดังกล่าวมีความแตกต่างจากประเทศไทยเป็นอย่างมาก แม้ว่าวิชาสังคมศึกษาจะเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรแต่การเรียนการสอนไม่ได้เน้นหนักเท่าที่ควรสมกับที่เป็นวิชาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพของประชากรของประเทศ

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันประเทศไทยได้ตื่นตัวพอสมควรในการให้ความสำคัญแก่การศึกษาที่จะใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพของประชากร และเห็นวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีคุณค่ามากวิชาหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีแก่เยาวชนได้ โดยการจัดการศึกษาในระดับมัธยม ได้กำหนดวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาบังคับส่วนหนึ่ง และในการประเมินผลคัดเลือกนักเรียนเข้าเรียนในสถานบันอุดมศึกษา ก็ได้กำหนดให้มีการประเมินความรู้ความเข้าใจในวิชาสังคมศึกษา เป็นส่วนหนึ่งโดยเริ่มใน พ.ศ. 2527

ด้วยเหตุนี้ ทัศนะที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนรวมทั้งแบบเรียนของนักการศึกษาและนักวิชาการของประเทศที่ได้รับการพัฒนาแล้วจึงควรได้รับความสนใจ เพื่อเป็นแนวในการปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาของประเทศให้มีประสิทธิภาพ และก้าวหน้าไปในอัตราที่เร็วขึ้น

มอเนียร์ (Monier 1960:163) มีทัศนะว่า วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับการเป็นมนุษย์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตคนให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้ ส่วน เจโรลิเมค (Jerolimek 1967:4) มีทัศนะคล้ายกับ มอเนียร์ ว่า วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ของมนุษย์

กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม ทั้งกล่าวถึงวิธีการที่มนุษย์จะใช้สิ่งแวดล้อมเพื่อสนองความต้องการของคนในการดำรงชีวิตอย่างไร

แม็คลอนดอน (McLendon 1970:4) มีทัศนะว่า วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการเตรียมคนให้ออกไปอยู่ในสังคมในฐานะสมาชิกที่ดี โดยกล่าวว่า วิชาสังคมเป็นวิชาที่มีบทบาทอย่างยิ่งในการเตรียมเด็กสำหรับชีวิตทั้งในปัจจุบันและโลกอนาคตที่สับสน หลักสูตรต่างๆไม่ว่าสาขาวิชาใดก็ตาม มักจะวางจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องกับวิชาสังคมไว้ด้วยเสมอ

ครูก (Krug 1960:300) ได้กล่าวถึงคุณค่าของวิชาสังคมศึกษาที่ใช้เรียนในโรงเรียน 4 ประการคือ

1. ค่านิจจการแห่งตน (Self Realization) ช่วยให้เด็กมีประสบการณ์ มีทักษะในการสังเกต การใช้ภาษา การทำงานเป็นหมู่พวก มีความรับผิดชอบในการทำงานร่วมกับผู้อื่น
2. มีมนุษยสัมพันธ์ (Human Relationship) สังคมศึกษาช่วยให้ผู้เรียนรู้จักผูกมิตรสัมพันธ์กับผู้อื่น เข้าใจและซาบซึ้งถึงมารยาทอันดีงามของสังคม บทบาทของแต่ละคนในครอบครัว การทำงานร่วมกันและการปฏิบัติตามระบอบประชาธิปไตย
3. ค่านประสิทธิภาพและค่านเศรษฐกิจ ช่วยให้พลเมืองรู้จักประกอบอาชีพตามความสามารถของตนเอง และทำงานนั้นๆให้เกิดผลดี
4. ความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นพลเมือง การสอนวิชาหน้าที่พลเมือง จะช่วยให้นักเรียนได้เข้าใจเรื่องความรับผิดชอบและหน้าที่ของตนเองที่มีต่อสังคม ต่อประเทศชาติในฐานะที่เป็นพลเมืองดี

นอกจากนี้แล้ว เฟนตัน (Fenton 1967:63) และ เองเกิล (Engle 1964:29-30) ได้สรุปจุดมุ่งหมายวิชาสังคมศึกษาไว้ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันว่า จุดมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนนั้น มีใช้เพียงเพื่อให้นักเรียนได้รู้จักข้อเท็จจริงแท้เพื่อสร้างลักษณะนิสัยของบุคคล ฝึกฝน อบรมและถ่ายทอดลักษณะความเป็นพลเมืองดีแก่นักเรียนนั่นเอง

เบนท์ และ โครเนนเบิร์ก (Bent & Kronenberg 1969:29)

ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการสอนวิชาสังคมศึกษาในหนังสือ Principle of Secondary Education 11 ประการ คือ

1. เพื่อส่งเสริมให้พลเมืองมีประสิทธิภาพและสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้
2. เพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้อันเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ
3. เพื่อส่งเสริมให้เข้าใจโลกมากขึ้น
4. เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม
5. เพื่อพัฒนาคุณค่าในเรื่องสิทธิและหน้าที่และความรับผิดชอบของพลเมือง
6. เพื่อพัฒนาความสามารถในการประเมินผล ตลอดจนการตัดสินใจด้วย

ตัวเอง

7. เพื่อให้เกิดความรู้และเห็นคุณค่าของความสงบสุข
8. เพื่อส่งเสริมในเรื่องความสนใจและความเข้าใจในเชื้อชาติ ศาสนา

ของแต่ละบุคคล

9. เพื่อเพิ่มพูนความรู้และเห็นคุณค่าของอดีต ซึ่งเป็นพื้นฐานของปัจจุบัน
10. เพื่อให้มีความรักชาติอย่างฉลาด
11. เพื่อส่งเสริมความสามารถในการพิจารณาสิ่งต่างๆ และรู้จักวิเคราะห์

การโฆษณาชวนเชื่ออย่างมีเหตุผล

เฟนตัน (Fenton 1966:103) ได้อ้างถึงขอบเขตของวิชาสังคมศึกษา

ของ National Council for the Social Studies ในประเทศสหรัฐอเมริกา

อเมริกาตามรายงานชื่อ A Guide to Content in the Social Studies

ว่ามีขอบเขตกว้างๆ 15 เรื่อง ดังต่อไปนี้

1. การปรับตัวของมนุษย์และชนชาติ
2. การรู้จักปรับความคิดของบุคคลและกลุ่ม ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกันตลอดเวลา
3. ยอมรับศักดิ์ศรีและคุณค่าของเอกลักษณ์บุคคล
4. การรู้จักใช้สติปัญญาพัฒนาการดำรงชีวิตของมนุษย์ การรู้จักรักษาเสรีภาพ และคุณค่าของการคิด

5. ยอมรับความรับผิดชอบต่อนตนเอง : ท่อครอบครัวและท่อส่วนรวม โดย
ใช้สติปัญญาและเหตุผล

6. การเพิ่มพูนประสิทธิภาพของครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคม
7. รู้จักใช้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอย่างฉลาด
8. รู้จักแบ่งปันอำนาจและความรับผิดชอบโดยทั่วถึงกันอย่างยุติธรรม
9. ความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ในฐานะที่เป็นผู้มีความซื่อสัตย์อย่างถูกต้อง รักชาติอย่างมีเหตุผล และเข้าใจเพื่อนมนุษย์
10. การตัดสินใจในการไต่หาสันติภาพและสวัสดิภาพ ตลอดจนการร่วมมือกันในการแก้ปัญหา การตัดสินใจหรือการแสวงหาข้อตกลงร่วมกัน
11. ความสำเร็จของการมีสมคูลย์ ระหว่างการคงอยู่กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
12. ความสามารถที่จะดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุขในทุกๆด้าน
13. ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่สำคัญของโลก และวัฒนธรรมประจำชาติบางชาติ
14. การพัฒนาคุณค่าทางจริยธรรมและมโนธรรมอย่างมีคุณภาพ
15. รู้จักใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาสติปัญญาและเสริมสร้างประชาธิปไตย

จอยซ์ (Joyce 1965:3) ได้กำหนดเป้าประสงค์ (purposes) ของวิชาสังคมศึกษาว่าประกอบด้วยเป้าหมาย (goals) ที่สำคัญ 3 ประการดังนี้

ประการที่ 1 เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ (humanistic education) คือจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่ได้พบเห็น พบความหมายของชีวิต เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ของตัวเอง

ประการที่ 2 เพื่อความเป็นพลเมืองดี (citizenship education) เพื่อเป็นการเตรียมตัวที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น ด้วยพฤติกรรมที่เป็นลักษณะความเป็นพลเมืองดี

ประการที่ 3 เพื่อเพิ่มพูนสติปัญญา (intellectual education) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือให้ผู้เรียนได้พิจารณา วิเคราะห์ศึกษาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิต ความสามารถในการตอบคำถาม หรือแก้ปัญหาที่ลึกซึ้ง รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลทาง

นักเรียน และเป็นแนวทางในการศึกษาหาความรู้ต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

เกล (Dale 1965:665) กล่าวว่า "หนังสือเรียนเป็นเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญ เป็นสื่อกลางในค่านความคิด" และ ก้อ สวัสดิ์พานิชย์ (2507:32) "แบบเรียนเป็น อุปกรณ์การสอนที่สำคัญที่สุด แทนจะกล่าวได้ว่าการสอนแทนทุกวิชาต้องอาศัยแบบเรียน เป็นคู่มือ"

ผลการวิจัยของ กมล สุกประเสริฐ (2513:12) พบว่านักเรียนที่มีเครื่องเขียนและแบบเรียนครบบริบูรณ์ จะมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนวิชาต่างๆสูงกว่าพวกที่มีเครื่องเขียนแบบเรียนไม่พร้อมอย่างเห็นได้ชัด

ชากา วชิรปรีชาพงษ์ (2515:67) ได้ให้ความสำคัญของแบบเรียนไว้ 7 ประการดังนี้

1. ช่วยจัดลำดับและรวบรวมเนื้อหาวิชาในการเรียนการสอน
2. เป็นอุปกรณ์ที่มีเนื้อหาวิชาตามแนวของหลักสูตร เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาหาความรู้ได้ครบถ้วนตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. เป็นคู่มือแนะนำการทำกิจกรรมเพิ่มเติมและช่วยวางโครงการเรียนของนักเรียน
4. ช่วยให้ครูได้ตั้งจุดมุ่งหมายได้อย่างเหมาะสม
5. ช่วยให้นักเรียนคิดหาเหตุผล วิเคราะห์เปรียบเทียบ
6. ช่วยแนะนำนักเรียนให้มีแนวทางในการทดลองและทบทวนเนื้อหาที่ได้เรียนมาแล้วว่าเป็นความจริงหรือไม่
7. ช่วยเสริมให้มีแหล่งความรู้

กอง เคลือบพินิจกุล (2516:54) ได้สรุปประโยชน์ของแบบเรียนเพิ่มเติมอีกว่าแบบเรียนช่วยให้นักเรียนเพิ่มทักษะในการอ่าน ช่วยให้นักเรียนคิดเปรียบเทียบหาเหตุผล เป็นศูนย์กลางให้นักเรียนที่มีความแตกต่างกันระหว่างบุคคล ได้ร่วมเรียนในเรื่องเดียวกัน นอกจากนั้นยังช่วยให้นักเรียนเข้าใจในเนื้อหาเรื่องเดียวกันได้ตรงกัน เพื่อให้ครูค่าเนนการเรียนการสอนบรรลุผลสำเร็จได้

ในเรื่องทัศนคติที่ครูมีต่อแบบเรียน ผลการวิจัยของ จานงค์ พรายเข้มแซ พบว่าครูถือว่แบบเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้ก็คือตัวแทนหลักสูตร

เพราะได้ผ่านการตรวจแก้ไขมาแล้ว ถ้าครูทำการสอนครบทุกหน้าก็จะได้อรรถาธิบายความหลักสูตร และพบว่าในการสอนครูได้ยึดแบบเรียนอย่างแน่นแฟ้น เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องได้รับการตรวจทานมาเป็นอย่างดี

ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ ของประเทศญี่ปุ่น ส่วนหนึ่งเกิดจากการให้การศึกษาในวิชาสังคมศึกษาด้วยแบบเรียนและสื่อการเรียนที่เหมาะสม ดังความเห็นของ ทรศนียา กัลยาณมิตร และ สุมณ อมรวิวัฒน์ (2526:47) กล่าวว่า

แบบเรียนสังคมศึกษาของประเทศไทยตั้งแต่ ป.1 ถึง ป.6 เน้นความสำคัญของการทำงานในอาชีพทุกชนิด ไม่มีอาชีพใดมีคุณค่ากว่ากัน ประเด็นที่แฝงอยู่ก็คือการปลูกฝังให้รู้จักคุณค่าสองการทำงานและบรรยากาศของความเคารพซึ่งกันและกันระหว่างเด็กที่มาจากภูมิหลังทางสังคมที่ต่างกัน เมื่อเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ความรู้สึกเช่นนี้จะช่วยให้เขาคำนึงชีวิต อยู่ในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างถูกต้องและเป็นสุข แบบเรียนสังคมศึกษานี้ จะส่งเสริมให้มีการอภิปรายมากกว่าที่จะให้มีการจดจำข้อมูลรายละเอียด ดังนั้นเด็กจึงเข้าใจภาพสท้อนของสังคมได้มาจากการอภิปรายแสดงความคิดเห็นมากกว่าจดจำเรื่องราว

จะเห็นได้ว่าแบบเรียนมีความสำคัญมากในการเรียนการสอน และการปลูกฝังคุณธรรม เพราะแบบเรียนเป็นเอกสารหลักสูตรที่มีความสัมพันธ์ต่อบลสัมฤทธิ์ของการนำหลักสูตรไปใช้อย่างสูง เมื่อแบบเรียนเน้นเนื้อหาและกิจกรรมด้านใดมาก เชื่อได้ว่าการสอนของครูก็มีแนวโน้มที่จะเน้นความไปด้วย ผลการเรียนของนักเรียนก็จะเกิดขึ้นมากน้อยตามเนื้อหาและกิจกรรมที่บรรจุไว้ในแบบเรียนเช่นเดียวกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพลเมืองดี

วัลลภ พุ่มพวง (2513:ง-ฉ) ได้ทำการวิจัยเรื่องความคิดเห็นของคนไทยเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของคนไทยในจังหวัดมหาสารคาม ที่บรรลุนิติภาวะแล้วและมีอายุอยู่ระหว่าง 20-21 ปี จบชั้นประถมศึกษา 4 และไม่ได้ศึกษาต่อ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์คนไทยในกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเอง ผลการวิจัยพบว่า คนไทยในกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นไม่ถูกต้องในเรื่องเกี่ยวกับค่านิยม คำสอนในศาสนา ความรับผิดชอบในหน้าที่พลเมืองดี และเรื่องความเข้าใจในระบบประชาธิปไตย มีเพียงเรื่องเดียวที่คนไทยในกลุ่มตัวอย่างที่มีความเห็นถูกต้องคือ เรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคม เกี่ยวกับขนบธรรมเนียม

ประเพณีและวัฒนธรรม ส่วนในเรื่องเกี่ยวกับการปกครองทั่วไป คนไทยในกลุ่มตัวอย่าง ถูกต้องเพียงร้อยละ 50 โดยเฉลี่ยแล้ว ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของ ชายและหญิงไม่แตกต่างกัน

สมจิต วัฒนคุลัง (2515:ง-ด) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามโรงเรียนมัธยมแบบประสมและโรงเรียนมัธยมสามัญ เพศ นอกจากนั้นยังได้ศึกษา สภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียนในกลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพลเมืองดีต่างกัน ด้วย ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนหญิงโรงเรียนมัธยมสายสามัญมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพลเมืองดีเฉลี่ยสูงกว่านักเรียนชายโรงเรียนมัธยมสายสามัญ และนักเรียนชายโรงเรียนมัธยมแบบประสม

โอภาส สะอาด (2518:ง-ด) ได้ทำการวิจัยเรื่องเกี่ยวกับมโนทัศน์เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี ของนักศึกษาผู้ใหญ่ในกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามโนทัศน์เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของนักศึกษาผู้ใหญ่เพศชายและหญิง และระหว่างระดับ 3 4 และระดับ 5 รวมทั้งเพื่อศึกษาสภาวะทางเศรษฐกิจ สังคมและความสนใจของนักศึกษาผู้ใหญ่ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามมโนทัศน์เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีที่สร้างขึ้นเอง และแบบสอบถามสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ความสนใจของนักศึกษาผู้ใหญ่เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาชายและนักศึกษาหญิงมีมโนทัศน์เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีไม่แตกต่างกัน ค่าเฉลี่ยของมโนทัศน์เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของนักศึกษาผู้ใหญ่ระดับ 5 สูงสุดและระดับ 3 ต่ำสุด จากการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของนักศึกษาพบว่า ปิตามารดาของนักศึกษาผู้ใหญ่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีอาชีพค้าขายเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ นักศึกษาส่วนมากไม่ได้ประกอบอาชีพแต่มีความสนใจด้านการศึกษาและชอบอ่านหนังสือพิมพ์เป็นประจำ

จิริงลักษณ์ ศักุณตลักษณ์ (2520:ง-ด) ได้ทำการวิจัยเรื่อง มโนทัศน์เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนอาชีวศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามโนทัศน์เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนอาชีวศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเพศ สภาพเศรษฐกิจและสังคมของนักเรียนกับมโนทัศน์เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี

ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามโน้ตค้นความเป็นผลเมืองดี แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของนักเรียนอาชีวศึกษาเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ผลการวิจัยพบว่าโน้ตค้นเกี่ยวกับความเป็นผลเมืองดีของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงแตกต่างกัน โดยคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนหญิง สูงกว่านักเรียนชาย และโน้ตค้นเกี่ยวกับความเป็นผลเมืองดีของนักเรียนอาชีวศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาของบิดา แต่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาของมารดา รวมทั้งไม่มีความสัมพันธ์กับอาชีพของบิดามารดาคด้วย นักเรียนอาชีวศึกษามีความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นผลเมืองดีเพียง 2 เรื่องคือ การมีค่านิยมที่พึงปรารถนา มีวัฒนธรรมและยึดมั่นในคำสอนของศาสนา มีความเข้าใจอยู่ในเกณฑ์ที่พอใช้ 5 เรื่องคือ ความเป็นผลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย การศึกษา สุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพ การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด การมีวิจารณ์ภายในการตัดสินใจ รู้จักแก้ปัญหาแบบวิทยาศาสตร์ ความรับผิดชอบหน้าที่ของตนเอง ส่วนอีก 5 เรื่องนักเรียนอาชีวศึกษามีความรู้อยู่ในเกณฑ์ต่ำ ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในเรื่องกฎหมาย การปกครองในระบอบประชาธิปไตย การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ความซื่อสัตย์ สุจริต ความสนใจในปัญหาและกิจกรรมต่างๆของบ้านเมือง

วาริ แสนสุข (2521:ง-ด) ได้ทำการวิจัยเรื่อง มโนทัศน์เกี่ยวกับความเป็นผลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนอาชีวศึกษา โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิธีสอนของครู เพศของนักเรียนกับมโนทัศน์ความเป็นผลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย ในการวิจัยได้ใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป กับถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นผลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย นอกจากนั้นยังมีแบบสอบถามครูอาจารย์ที่สอนสังคมศึกษาโดยสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ผลการวิจัยพบว่าเพศ มีความสัมพันธ์กับมโนทัศน์ความเป็นผลเมืองดีของนักเรียน ซึ่งโดยเฉลี่ยพบว่านักเรียนหญิงมีมโนทัศน์เกี่ยวกับความเป็นผลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยถูกต้องมากกว่านักเรียนชาย

วันเพ็ญ คำเมือง (2522:ง-ด) ได้ทำการศึกษาลักษณะความเป็นผลเมืองดีในทัศนะของนักเรียนมัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนะเกี่ยวกับความเป็นผลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษา เปรียบเทียบระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นกับระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

นักเรียนโรงเรียนรัฐบาลกับโรงเรียนราษฎร์ ศึกษาทักษะเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมือง
 คีของนักเรียนกับความรู้สึกที่มีต่อมนุษยชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้แบบสอบถามในการ
 รวบรวมข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองคิ
 ถูกต้อง นักเรียนชายกับนักเรียนหญิง นักเรียนโรงเรียนราษฎร์กับนักเรียนโรงเรียนรัฐ
 บาล นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีทัศน
 คติเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองคิไม่แตกต่างกัน ทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองคิของ
 นักเรียนไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาของบิดามารดา นักเรียนส่วนใหญ่เป็นผู้มองโลก
 ในแง่คิ และทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองคิของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกต่อ
 มนุษยชาติกับสิ่งแวดล้อมคิ

วิระพงษ์ ศรีเหนียง (2524:ง-ด) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความคิดรวบ
 ยอดเกี่ยวกับพลเมืองคิในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนโรงเรียนบ้านพุ่มวง เพื่อศึกษา
 ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองคิในวิถีชีวิตของนักเรียนชั้น ป.3 ป.4 ป.5 และ ป.6
 เปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่คาดหวัง และศึกษาองค์ประกอบที่มีผลต่อความคิดรวบยอดเกี่ยวกับ
 ความเป็นพลเมืองคิในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ได้แก่ ระดับชั้นเรียน ผลสัมฤทธิ์ทาง
 การเรียน เพศ โดยผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างนักเรียนจำนวน 100 คน ใช้แบบสำรวจความ
 คิดรวบยอดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองคิในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย 8 คุณลักษณะที่ผู้วิจัย
 สร้างขึ้นเอง ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองคิ
 ในวิถีชีวิตประชาธิปไตยสูงกว่าเกณฑ์ที่คาดหวังถึง 6 ลักษณะคิคือ การมีความรับผิดชอบ
 การทำงานเป็นหมู่คณะ การเคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ การมีวินัยในตนเอง
 การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การยอมรับในเหตุผล ส่วนการใช้เสียงข้าง
 มากในการตัดสินใจอยู่ ในระดับใกล้เคียงกับเกณฑ์ แต่การเชื่อในการหาเหตุผลเชิง
 วิทยาศาสตร์ ต่ำกว่าเกณฑ์ความคิดรวบยอดที่หวัง นักเรียนแต่ละระดับมีความคิดรวบยอด
 ต่างกัน ป.6 สูงกว่า ป.4 ป.3 , ป.5 สูงกว่า ป.4 ป.3 ระดับชั้นที่มีความคิดรวบยอด
 ไม่ต่างกันคิคือ ป.6 ป.5 และ ป.4 ป.3 นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงของชั้น
 ป.3 ป.4 ป.5 และ ป.6 มีความคิดรวบยอดสูงกว่านักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 ต่ำ นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความคิดรวบยอดไม่แตกต่างกัน

รจิต ชัยสุข (2518:ง-ฉ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสอดคล้องระหว่าง ความหมายกับเนื้อหาวิชาในหมวดสังคมศึกษาของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนมัธยมแบบประสม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสอดคล้องระหว่างความมุ่งหมายหมวดวิชาสังคมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดกับเนื้อหาวิชาในแบบเรียน หนังสือประกอบการเรียนและหนังสือประกอบการสอนของครูโรงเรียนมัธยมแบบประสมว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ ผู้วิจัยได้สร้างเกณฑ์วิเคราะห์จากการขยายความมุ่งหมายหมวดวิชาสังคมศึกษาทุกด้าน โดยผู้เชี่ยวชาญ 31 คนพิจารณาให้อำดับความสำคัญของเนื้อหาสาระแต่ละข้อ แล้วจัดลำดับความสำคัญของเนื้อหาสาระเป็น 6 ข้อตามลำดับใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า แบบเรียน หนังสือประกอบการเรียนและหนังสือประกอบการสอนของครูรวม 19 เล่มมีเพียง 3 เล่มเท่านั้นที่เสนอเนื้อหาตรงตามความมุ่งหมายของหมวดวิชาทั้ง 6 ข้อ 4 เล่มมีเนื้อหาครบและครอบคลุมความมุ่งหมายหมวดวิชา 5 ข้อ 9 เล่มมีเนื้อหาครอบคลุมและครบตามความมุ่งหมาย 4 ข้อ 2 เล่มมีเนื้อหาครบและครอบคลุมตามความมุ่งหมาย 3 ข้อและอีก 1 เล่มมีเนื้อหาครบและครอบคลุมตามความมุ่งหมาย 2 ข้อ นอกจากนั้นพบว่าไม่มีหนังสือที่เสนอเนื้อหาตรงตามลำดับความสำคัญของความมุ่งหมายหมวดวิชาสังคมศึกษา และหนังสือทั้งหมดเน้นเนื้อหาด้านประวัติศาสตร์มากที่สุดเป็นอันดับ 1 และเป็นประวัติศาสตร์ต่างประเทศมากกว่าประวัติศาสตร์ของประเทศไทย

วิระวรรณ อามระกษ (2522:ง-ฉ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางวัฒนธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานครในเรื่อง ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูกตเวที ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ ความอดทน ความยุติธรรม ความอุทิศสละ ประหยัดและออมทรัพย์ การเคารพอาวุโส นอกจากนี้ยังได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางวัฒนธรรมกับองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ พื้นฐานการศึกษา ลักษณะอาชีพ ที่อยู่อาศัยและการเลี้ยงดูของบิดามารดา ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนสาธิตและโรงเรียนราษฎร์ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน

445 คน ให้ตอบแบบสอบถามที่เป็นมาตราส่วนประมาณค่า

ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนมากเห็นด้วยมากที่สุดในระดับที่นำพอใจ
เพศของนักเรียน สภาพโรงเรียนทั้ง 3 ประเภทไม่มีผลต่อความคิดเห็น แต่
องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ พื้นฐานการศึกษา ลักษณะอาชีพ ที่อยู่อาศัยและการอบรม
เลี้ยงดูของบิดามารดามีผลต่อความคิดเห็นของนักเรียนให้แตกต่างกันไปด้วย

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำหรับการวิจัยทางด้านต่างประเทศที่น่าสนใจนี้

เอ็งเกิลฮาร์ดท์ (Englehardt 1970:3852) ได้ทำการวิจัยเรื่อง The Common School and the Citizen Iowa 1876 - 1962 โดยได้เก็บข้อมูลด้านต่างๆและได้ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลจากรายงานและสิ่งพิมพ์ของ Iowa Department of Instruction and Iowa State Teacher Association สัมภาษณ์ ทลอคจนบันทึก คำปราศรัย สิ่งพิมพ์ของนักศึกษารัฐไอโอวา ผลการวิจัยพบว่าประชากรในการวิจัยมีความเชื่อว่าโรงเรียนเป็นแหล่งสำคัญทางสังคมที่จะถ่ายทอดอุดมคติเกี่ยวกับ ความเป็นพลเมืองดี มีความเชื่อมั่นในคำสอนของศาสนา และโรงเรียนต้องมีส่วนร่วมมือกับสถาบันอื่นๆในถ่วงปรับปรุงสังคม สร้างความก้าวหน้าและความเป็นระเบียบแก่สังคม

ในประเทศฟิลิปปินส์ ปี 1973 แอปเพิลตัน (Appleton 1973:6590) ได้ทำการวิจัยเรื่อง Citizenship and Political Socialization of Philippine School Children in Provincial Setting การวิจัยในประเทศฟิลิปปินส์ครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายในการวิจัย เพื่อหาผลของการเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองในโรงเรียนประถมศึกษาในชนบทของประเทศซึ่งกำลังเรียนอยู่ในระดับ 2 ระดับ 4 และระดับ 6 โดยใช้แบบสอบถามและแบบเลือกตอบ เป็นคำถามที่ใช้จุดมุ่งหมายหลักสูตรของรัฐเป็นเกณฑ์ ซึ่งได้แก่ เนื้อหาความรู้ ค่านิยมและทัศนคติ ผลการวิจัยพบว่า การเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองตามหลักสูตรยังไม่ดีพอ ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่จะให้ค่านิยมและทัศนคติที่ดีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยและวัฒนธรรมของฟิลิปปินส์ อย่างไรก็ตามในการวิจัยครั้งนี้ พบว่านักเรียนระดับต้นมีทัศนคติตามความคาดหวังดีกว่านักเรียนระดับสูง ครั้งหนึ่งของจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับเนื้อหาได้ผลตามระดับชั้น ส่วนด้านทัศนคติและค่านิยมนักเรียนระดับ 2 ได้ผลสำเร็จร้อยละ 90 ส่วนนักเรียนระดับ 6 ได้ร้อยละ 60 แสดงว่าการพัฒนาทัศนคติและค่านิยมของนักเรียนตามหลักสูตรได้ผลน้อยมาก นอกจากนี้ในการสังเกตตัวแปรอิสระพบว่า เพศของนักเรียนไม่มีผลต่อทัศนคติและค่านิยมของนักเรียนในระดับต่างๆ นักเรียนโรงเรียนราษฎร์กับนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลมีผลการเรียนไม่แตกต่างกัน

มาสเซียลาส (Massialas 1957:124-140) ได้สรุปรวบรวมผลการวิจัยเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีและกระบวนการสังคมประภคิทางการเมือง (citizenship and political socialization) ซึ่งได้พบว่า ปัจจัยต่างๆที่มีบทบาทต่อการอบรม

ความเป็นพลเมืองดีและความเข้าใจทางการเมืองได้แก่บทบาทของครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน หนังสือและตำราและตัวแปรอื่น ๆ ที่มีผลต่อนักเรียน ทั้งนี้ผู้รวบรวมได้เสนอผลการวิจัยของประเทศต่างๆอย่างกว้างขวาง พอสรุปได้ดังนี้

ครอบครัว เป็นสถาบันที่มีบทบาทอย่างมาก เด็กที่อยู่ในฐานะที่ครอบครัวมีเศรษฐกิจสูง ครอบครัวที่รู้เรื่องการเมือง จะเรียนรู้การเมืองได้ดี การอบรมเลี้ยงดูอย่างเคร่งครัดมีผลต่อความไม่พอใจและทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเมืองได้

ในกลุ่มเพื่อน พบว่าเด็กที่มีฐานะทางสังคมอย่างเดียวกันมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติทางการเมืองอย่างเดียวกัน สำหรับเด็กวัยรุ่นมักพบว่าเด็กชายมักได้รับอิทธิพลมาจากผู้ที่เก่งกีฬาในกลุ่มของตน ส่วนเด็กหญิงได้จากผู้นำทางกิจกรรมกลุ่ม

บทบาทในโรงเรียน พบว่าการสอนมีผลต่อความรู้ความสามารถของบุคคล แต่ผลที่จะเกิดจะเปลี่ยนแปลงไปตามเนื้อหาที่สอนว่าเกี่ยวข้องกับเพียงใด เด็กในแต่ละระดับมีความสนใจในการเรียนรู้แตกต่างกัน วิชาที่สอน ครูผู้สอนแต่ละวิชา สถานที่ตั้ง และสิ่งแวดล้อมทั้งหมดมีผลต่อการเรียนรู้ทางการเมือง นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนอเมริกันมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางโรงเรียนมากกว่าเด็กในชาติอื่นๆ แต่โรงเรียนในรัสเซียมีอิทธิพลต่อสังคมประภคทางการเมืองมากกว่าในประเทศสหรัฐอเมริกา

หนังสือและตำราต่างๆ ยังมีบทบาทอยู่น้อยมาก โดยพบว่าตำราเรียนไม่ได้กระตุ้นนักเรียนให้มีความศรัทธาอย่างแรงกล้าในวิธีการแบบประชาธิปไตย ไม่ส่งเสริมการวิเคราะห์สังคม เนื้อหาในตำราไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคม ทำให้นักเรียนไม่สามารถแก้ปัญหาที่มีความซับซ้อนเกี่ยวกับค่านิยมในสังคม

สำหรับการศึกษาคู่แปรทางค่านิยม พบว่านักเรียนชายสามารถเรียนรู้ทางการเมืองได้รวดเร็วกว่านักเรียนหญิง เด็กหญิงรับรู้การเมืองในรูปตัวบุคคลมากกว่าในรูปสถาบัน เด็กหญิงมีความเคารพกฎหมายมากกว่าเด็กชาย

ในปี 1971 ครูซ (Leonado D. Dela Cruz 1971:665-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง Analysis of Philippine Social Studies Textbooks เพื่อวิเคราะห์แบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทยฟิลิปปินส์เกี่ยวกับสังคมศึกษาแนวใหม่ คือความสัมพันธ์ระหว่างวิชาในสาย

สังคมศาสตร์ มโนทัศน์และการนำความคิดไปใช้เกี่ยวกับเหตุการณ์ของโลกอย่างกว้างขวาง ปัญหาที่ส่งเสริมความคิดและปัญหาสังคม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏในแหล่งข้อมูล โดยกำหนดเกณฑ์ประเมินค่าจากแนวความคิดของวิชาสังคมศึกษานิวโม่ เช่น การเน้น ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาให้มากกว่าวิชาประวัติศาสตร์ เน้นการสรุปความคิดรวบยอดมากกว่าการจำข้อเท็จจริงที่กำหนดไว้ เน้นวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยที่ถูกละเลย มากกว่าความรู้เกี่ยวกับประเทศชาติ เน้นการตั้งคำถามระดับสูงมากกว่าระดับต่ำ และ เน้นการสอนเรื่องราวที่เป็นปัญหามากกว่าสอนเนื้อหาที่ไม่เป็นปัญหา

ผลการวิจัยพบว่า หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาไม่ได้เน้นถึงความสำคัญตาม เกณฑ์ดังกล่าวเท่าที่ควร ที่ขาดหายไปจากหนังสือเรียนก็คือการรู้จักสรุปความคิดที่เป็น ระบบ ชาคการบรรจุเนื้อหาที่เป็นวิทยาศาสตร์สังคม เสนอเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริง และเน้นลัทธิชาตินิยมที่เป็นฟิลิปปินส์มากเกินไป ไม่มีหัวข้ออื่นๆจนกว่าจะถึงระดับ 5 ซึ่งเมื่อถึงระดับนี้แล้ว นักเรียนร้อยละ 39 ก็ออกไปจากโรงเรียนแล้ว การกล่าวถึง วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยมีน้อยมาก คำถามท้ายบทของแบบเรียนเป็นคำถามที่เน้นความจำ ไม่สนับสนุนให้นักเรียนใช้ความคิด ดังนั้นหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาของฟิลิปปินส์จึงไม่ สามารถสร้างประชากรให้มีความเชื่อมั่นในตัวเองได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย